

اذن ورود

السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا وَارِثَ فَاطِمَةَ الزَّهْرَاءِ السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا وَارِثَ الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ سَيِّدَي شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا وَارِثَ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ زَيْنِ الْعَابِدِينَ السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا وَارِثَ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ بِأَقْبَرِ عِلْمِ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا وَارِثَ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الصَّادِقِ الثَّابِرِ السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا وَارِثَ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ السَّلَامُ عَلَیْكَ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ الشَّهِيدَ السَّلَامُ عَلَیْكَ أَيُّهَا الْوَصِيُّ الثَّقِيُّ أَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ أَقَمْتَ الصَّلَاةَ وَ آتَيْتَ الزَّكَاةَ

سلام ما بر توای وارث فاطمه زهرا(س)، سلام ما بر توای وارث حسن و حسین(ع) دوسید جوانان اهل بهشت، سلام ما بر توای وارث علی بن الحسین(ع) سرور اهل عبادت، سلام ما بر توای وارث محمد بن علی باقر(ع) شکافته دومیبن علوم اولین و آخرین، سلام ما بر توای وارث علم جعفر بن محمد صادق نیکو کار(ع)، سلام ما بر توای وارث موسی بن جعفر(ع)، سلام ما بر توای باصدق و حقیقت وای شهید راه خدا، سلام ما بر توای وصی و جانشین رسول (ص) و نیکو کار و متقی. گواهی می دهیم که تو نماز را استوار کردی و به پا داشتی و زکات را ادا فرمودی.

درباره سنت استقبال و بدرقه زوار ثامن الحجج(ع) و تاریخ آن چه می دانید؟

مراسم هزار ساله تکریم زائران

اما معمولاً خوششان و آشنایان، پیش از آغاز سفر زیارتی، از زائر التماس دعا داشتند و از وی برای عرض حاجت در حرم مطهر، قول می گرفتند. چنان که رکن الدوله دیلمی در دیدار خداحافظی شیخ صدوق، از وی قول گرفت که سلامش را به امام رضا(ع) برساند و حاجاتش را نزد آن حضرت مطرح و برآورده شدن آن ها را تقاضا کند. نمونه های متعددی از چنین رفتارهایی، در کتاب های تاریخی دوره های بعد و به ویژه از عصر تیموری به این سو، قابل مشاهده است. زائر بعد

● گزارش ویژه یک جهانگرد اسپانیایی

یکی از نمونه های جذاب در این زمینه را می توان در سفرنامه «کلاویخو»، جهانگرد اسپانیایی دید که در سال ۱۰۰۷ق / ۷۸۳ش برای دیدار با امرا ی تیموری، وارد ایران شد و از شهر

پیشوند «مشهدی» یا «مَشْدی» از قدیم الایام به کسانی اطلاق می شد که افتخار سفر به مشهد مقدس و زیارت بارگاه ملکوتی ثامن الحجج(ع) را داشته یا این که مجاور آن آستان مقدس بوده اند. در فرهنگ ایرانیان، از دیر باز، شأن زائر امام رضا(ع)، عالی و جایگاه وی به دلیل یافتن افتخار عتبه بوسی آن امام همام، رفیع بوده است. هنوز هم در بسیاری از شهر ها و روستاهای ایران، ردو نشانی از مراسمی که برخی آن را «چاووش خوانی» می نامند، وجود دارد؛ مراسمی که برای زوار بیتا... الحرام، کربلا ی معلی و نجف اشرف و همچنین، زائران امام رضا(ع) برپا می شود؛ خانواده، قوم و خویش و همسایه ها به پیشواز زائر بازگشته از سفر می روند یا در مراسم بدرقه او شرکت می کنند؛ یک مداح خوش صدا، اشعار ی را در مدح اهل بیت(ع) می خواند که معمولاً در برگیرنده محتوای مناسب با مکان زیارت زائر بازآمده از سفر یا در حال عزیمت است. شرکت کنندگان در مراسم، هم به یاد مظلومیت اهل بیت(ع) و هم در آرزوی زیارت مشاهد مقدسه، اشک می ریزند و از خداوند، طلب توفیق در این راه می کنند. بسیاری از شما خوانندگان عزیز، این صحنه های معنوی و زیبار دیده اید و حتماً خاطرات شیرین و جذابی از آن ها دارید. برخی از مورخان، این مراسم خاص و ویژه را که برای تکریم جایگاه زائر ترتیب داده می شود، مربوط به سده های اخیر می دانند، در حالی که شواهد تاریخی، جز این است و می شود دپای چنین برنامه های معنوی را دست کم تا هزار سال قبل پی گرفت.

● گزارش شیخ صدوق

شیخ صدوق، در کتاب ارجمند «عیون اخبار الرضا(ع)» ضمن بیان ارج و قرب زائر حرم رضوی، اشاراتی به برخی مراسم دوران معاصر خودش (یعنی حدود هزار سال قبل) دارد؛ طبق گزارش او البته آن چه که درباره سفر زیارتی اش به مشهد آورده است، زائر، پیش از عزیمت به مشهد، به دیدار دوستان و آشنایان می رفت و از آن ها حالایت می طلبید؛ البته خداحافظی برای عزیمت به سفر، امری عادی بود،

حرم شناسی

برخی مورخان معتقدند نصب ضریح روی مدفن بزرگان دین، از سرزمین ایران آغاز شد، اما به نظر می رسد چنین نباشد و پیش از آن، در دیگر بلاد اسلامی نیز ادا تمندان اولیا و شخصیت های برجسته دینی چنین اقدامی می کردند. در بررسی تاریخ ضریح مطهر، نباید آن را با صندوق های جواهر نشانی که روی مقبره قرار می گیرد، اشتباه بگیریم. ضریح در معنای عام آن، همین چیزی است که امروزه در حرم مطهر امام رضا(ع)، عتبات مقدسه و نیز حرم امامزادگان مشاهده می کنید، بنابر این آن چه در سفر تاریخی مان باهم بررسی خواهیم کرد، مرور گذشته ضریح هایی است که به آن اشاره کردیم.

● پیش از نصب ضریح

بررسی های تاریخی نشان می دهد سابقه نصب ضریح در حرم مطهر، به دوره صفویه باز می گردد. نخستین اشاره به ضریح مطهر در متون تاریخی، مربوط به دوره شاه اسماعیل یکم صفوی است. او در نامه معروفش به شیبک خان در سال ۹۱۵ق. از قصد خود برای نصب ضریحی جواهر نشان بر مرقد مطهر امام رضا(ع) یاد می کند که ۷۰ من وزن داشته است. البته به نظر می رسد شاه اسماعیل موفق به نصب چنین ضریحی نشد و تا نصب نخستین ضریح، مرقد مطهر امام رضا(ع) صاحب یک صندوق چوبی جواهر نشان بود. مستند های نصب ضریح در حرم مطهر، به دوران شاه طهماسب یکم صفوی مربوط می شود، بنابر این مبدأ تاریخ بررسی این موضوع به حدود ۴۷۰ سال پیش بازمی گردد و تا به امروز، پنج ضریح روی مرقد مطهر حضرت ثامن الحجج(ع) نصب شده است.

● ضریح نخست: ضریح شاه طهماسبی

در متون تاریخی مانند عالم آرای عباسی، به ضریح یا «محرر» نصب شده توسط شاه طهماسب یکم صفوی بر مرقد مطهر اشاره شده است. اسکندر بیگ منشی ضمن بررسی واقعه

گزاشی کوتاه از تاریخ ضریح های نصب شده بر روی مرقد مطهر ثامن الحجج(ع)

ضریح نامه

حمله از یکان به مشهد در سال ۹۹۷ق. و غارت شهر و مضجع شریف رضوی توسط آنان، می نویسد: «سویا محجر طلا چیزی نمانده بود». منابع پس از اسکندر بیگ، از این سازه با عنوان ضریح یاد کرده اند. پیکره ضریح شاه طهماسبی، چوبی بود، اما شبکه هایی آهنی داشت و روی بخشی از آن را با ورقه نقره پوشانده بودند. روی ضریح نیز دو کتیبه درج شده بود که تاریخ ساخت و نصب را به ترتیب، ۹۴۹ و ۹۵۷ ذکر می کرد. علت فاصله زیاد میان ساخت و نصب، شاید آشفتنگی های ناشی از حمله از یکان باشد. این ضریح به علت پوسیدگی چوب آن، در سال ۱۳۱۱ش. برچیده شد و کتیبه های طلای آن، اینک در موزه آستان قدس رضوی نگهداری می شود.

● ضریح دوم: ضریح شاه عباسی

این ضریح که در دوران شاه عباس یکم صفوی روی ضریح نخست نصب شد، ابعاد بزرگتری داشت و تقریباً ۴ متر و ۳۸ سانتی متر در ۲ متر و ۹۲ سانتی متر بود. به دستور فرمانروای صفوی، آن را از «فولاد جوهر دار» ساخته بودند. فتحعلی شاه قاجار دری جواهر نشان را بر آستان قدس رضوی وقف کرد که آن را در سمت پایین پای ضریح مطهر نصب کردند. سقف ضریح شاه عباسی به شکل شیر وانی و از جنس چوب بود و روی آن را با ورقه طلا پوشانده بودند. براساس سندی از سال ۱۲۶۰ق. احتمالاً در دوره های بعد، روی آن نقره کاری نیز شد. این ضریح

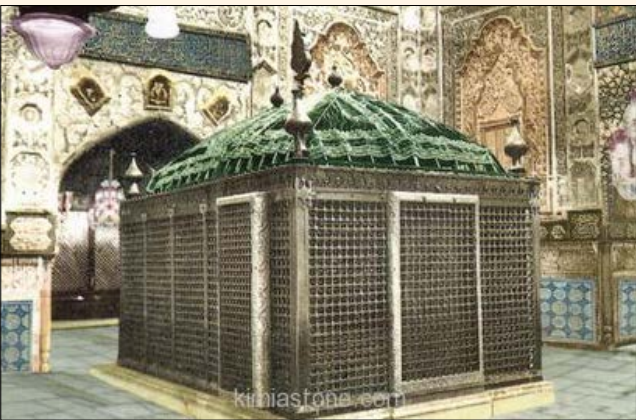
● ضریح سوم: ضریح شیر و شکر

موضوع تعویض ضریح مطهر، با توجه به کهنه شدن و فرسودگی ضریح های قبلی، از دهه ۱۳۰۰ش. مطرح بود؛ با این حال این کار تا سال ۱۳۳۶ش. به نتیجه نرسید. در این سال

قرار داد ساخت ضریح جدید با سید ابو الحسن حافظیان و حاج محمد تقی ذوقن اصفهانی بسته شد و آن ها متعهد شدند با تقبل کسری مخارج و مصالح، ضریح را بسازند. مقادیر قابل توجه طلا و نقره موجود در خزانه آستان قدس و نیز اهدایی مردم، برای این کار ذوب و معادل یک تن مفرغ و ۲ تن آهن هم برای آن تهیه شد. برای این ضریح که ۴ متر و ۵۰ سانتی متر طول و ۳ متر و ۳۰ سانتی متر عرض داشت، ۱۴ دهانه به نیت پاره ده معصوم(ع) طراحی کرده بودند. نقشه ضریح را استاد محمد تقی ذوقن کشید و کار قلمزنی آن را هنرمندانی از اصفهان، مانند باقر جهان بخش، رضا کمیلی و عطاء... اعظمی انجام دادند. نصب ضریح مشهور به شیر و شکر در ۲۵ دی ۱۳۳۸ آغاز شد و در ۲۲ بهمن همین سال به پایان رسید. این ضریح در سال ۱۳۵۴ش. نیاز به مرمت پیدا کرد که این کار را حسین پرورش اصفهانی انجام داد. در سال ۱۳۷۹، ضریح شیر و شکر جای خود را به ضریح جدید داد و آن را هم به موزه منتقل کردند.

● ضریح چهارم: ضریح سیمین وزرین

با گذشت بیش از ۴۰ سال از نصب ضریح شیر و شکر و فرسودگی بخشی از آن، مطالعه برای ساخت ضریح جدید آغاز و در سال ۱۳۷۲ و ارد مر حله جدیدی شد. در این زمان، مسئولان آستان از میان طرح های پیشنهادی برای ضریح جدید، طرح استاد محمود فرشچیان را با توجه به رعایت دقیق معیار های اسلامی و ایرانی برگزیدند. برای انجام کار، کارگاهی در گوشه صحن جمهوری اسلامی ایجاد شد و پس از ساخت پیکره فولادی ضریح، مر ا حل نصب قسمت های طلا و نقره و انجام قلمزنی های ظریف آن آغاز و در واقع، پوشش سیمین وزرینش آماده شد. این ضریح در دی ماه ۱۳۷۹ آماده نصب و در ۱۶ اسفند همان سال مراسم افتتاح ضریح جدید برگزار شد.

ضریح شاه عباسی

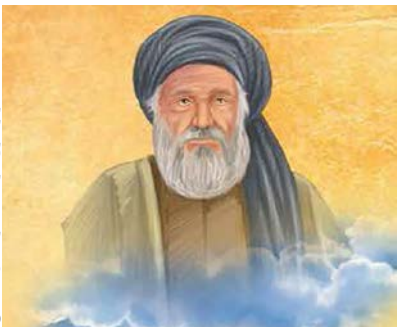

ضریح سیمین وزرین

ضریح شیر و شکر

اصحاب الرضا (ع)

درباره زندگی علمی و معنوی صفوان بن یحیی

موفق ترین راوی اهل زمان

صحرای عرفات از حاسی موج می زند؛ اما آن سه دوست، توجهی به دیگران ندارند، اصلاً انگار در این دنیا نیستند؛ عبدا...، علی و صفوان، دلشان می خواهد باهم سخنان امام(ع) را مرور کنند. احادیث ثامن الحجج(ع)، یکی بعد از دیگری، روایت می شود و هر بار، هر سه نفر، درباره محتوای آن به فکر فرو می روند. یکی از احادیث، انگار درباره دوستی و آداب آن است؛ این که انسان مؤمن چه مسئولیتی در برابر دوستی با مؤمنان دارد. صحبت از تداوم دوستی تا پس از مرگ به میان می آید و ناگهان عبدا... بن جندب لیخندی می زند و می گوید: برادران! بیایید باهم قراری دوستانه بگذاریم و عهدی ببندیم، علی و صفوان با تعجب به عبدا... نگرینستند. اما عبدا... کرد و ادامه داد: بیایید قرار بگذاریم که هر کدام از ماسه نفر و زتر به دیار باقی شتافت، دیگران تا زمانی که زنده اند، به نیابت از او، اعمال واجبر را انجام دهند؛ نماز بخوانند و روزه بگیرند. پیشنهادی عجیب، اما زیبا بود؛ به نظر آن سه رفیق، برای یاد کردن از برادر مؤمن، پس از مرگش، راهی بهتر از این وجود نداشت. همان جا بود که آن سه نفر باهم پیمان بستند؛ پیمانی در صحرای عرفات و بر عهدشان، خدا را شاهد گرفتند. آن سه نفر، یعنی عبدا... بن جندب، علی بن نعمان و صفوان بن یحیی از اصحاب امام رضا(ع) بودند. طولی نکشید که عبدا... علی، دار فانی را وداع گفتند و صفوان، تنها شد؛ حالا موقع عمل به عهدی بود که در صحرای عرفات با برادرانش بست؛ این که به پاس داشتن نعمت حیات، واجبات را به نیابت از دوستانش به انجام رساند. از آن روز، صفوان روزی ۱۵ رکعت نماز می خواند، سالی سه ماه روز همی گرفت و حتی موقع ادای زکات، به نیابت از دوستانش هم، زکات می داد. صفوان وفای به عهد را با ادای مستحبات برای یاران کامل کرد؛ به نیابت از آن هانماز شب می خواند و تا زمانی که زنده بود، از انجام عمل صالح و تقدیم ثوابش به روح علی و عبدا... دریغ نوزید. صفوان بن یحیی را باید یکی از با مر اترین رفقا و دوستان در همه تاریخ بدانیم؛ مردی که در وفای به عهد و عمل به پیمان بار قفاش، هیچ چیز کم نگذاشت.

● «سابری» فروش محدث

صفوان بن یحیی بجلی کوفی، محضر سه امام ادرک کرده؛ امام کاظم، امام رضا و امام جواد علیهم السلام؛ اما پیش از همه در خدمت امام رضا(ع) بود. صفوان، اصالتی کوفی داشت و در خاندانی شیعه، در این شهر به دنیا آمد. پدرش یحیی از اصحاب امام صادق(ع) دانسته اند. صفوان از اصحاب اجماع است؛ گروهی از شاگردان خاص امام باقر تا امام رضا علیهم السلام که از منظر روایی، بسیار ثقه و قابل اعتمادند. شغل صفوان، فروش پارچه ای ظریف به نام «سابری» بود و این روز در برخی کتاب های روایی، به «بِیاع سابری» (سابری فروش) شهرت دارد. صفوان نزد امام رضا و امام جواد علیهم السلام، جایگاهی ویژه داشت، آن گونه که بعد از رحلت صفوان در سال ۲۱۰ق، امام جواد(ع) کتنی برای تدفین وی به مدینه فرستاد و به عمویش، هاشم بن موسی، دستور داد که بر وی نماز بخواند و صفوان را با احترام تمام، به خاک بسپارد. صفوان بن یحیی را اهل عبادت های اهل زمان خود می دانند و دائم الذکر توصیف کرده اند، اما علاقه فراوانش به عبادت، او را از پرداختن به فراگیری دانش باز نمی داشت. پس از فراغت از امور روزمره، زمانی را به تفکر و تألیف می گذراند و بر مبنای آن چه که از امام(ع) فرا گرفته بود به نگارش کتاب در حوزه های گوناگون پرداخت. فقه و تفسیر دست می زد. برخی از مورخان، مجموعه آثار صفوان را بالغ بر ۳۰ کتاب دانسته اند. او از نظر وثاقت و دقت در نقل روایات، شهرت فراوانی داشت و تا به محکم بودن سند روایتی مطمئن نمی شد، آن را نقل نمی کرد. شیخ الطائفه طوسی، در کتاب «رجال»، صفوان بن یحیی را موفق ترین راوی اهل زمان خودش می داند و این امر، ریشه در همان دقت و حوصله ای دارد که وی برای نقل روایات و احادیث به خرج می داد. ظاهراً پیکر این یار و شاگرد امام رضا(ع) در بقیع دفن شده است. از سال ولادت صفوان بن یحیی اطلاعات دقیقی نداریم؛ اما با توجه به شاگردی وی نزد امام کاظم(ع)، می توان حدس زد که در حدود سال ۱۴۰ق به دنیا آمده باشد.

صفحه آرایی

واحد صفحه آرایی روزنامه خراسان
سفارش می پذیرد

۰۵۱۳۷۰۰۹۳۹۰

layout@khorasannews.com